

deményezésére a Magyar Tudományos Akadémia felújított. A 2008. május 7-i közgyűlési osztályülésünket követően az MTA Földtudományok Osztálya, a Magyar Állami Földtani Intézet és a Magyarhoni Földtani

Társulat képviselőjében sírján koszorúkat helyeztünk el.

Kulcsszavak: *andorit, Eötvös Loránd, Herman Ottó, mecénás, Semsey Andor, semseyít.*

IRODALOM

Pozsonyi József (2002): *A semsei Semsey család története*. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, Debrecen

Hála József – Papp G. – Pozsonyi J. (szerk.) (2008): *Semsey Andor emlékkötet*. Tiszántúli Történelem Társaság, Debrecen

Semsey Andor síremléke
a Farkasréti temetőben

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA EGY RÉGI JÓTEVŐJE, SEMSEY ANDOR

Marosi Ernő

az MTA rendes tagja

Szándékosan és nemcsak a régi kifejezés íze, hangulata kedvéért választottam a megemlékezés címében a manapság ritkán használatos „jótevő” kifejezést, amely sokat árul el a kultúra és a tudomány egykori pártolóinak magatartásáról és indítékairól. Azt a motivációt jelzi, szemben a modern mecénássághoz vagy a szponzoráláshoz tartozó képzetekkel, amelyet mindenekelőtt az önzetlenség jellemez, szemben a viszonzásul elvárható személyes vagy anyagi előnyökkel. Az igen alapos, különösen a mezőgazdaságra irányuló, korának legmagasabb színvonalán álló képzettséget szerző Semsey Andor amint tehetette, szabadon rendelkezhetett birtokainak jövedelmével, azokat rendbe hozva és bérbe adva már harmincharmadik évétől kezdve Pestre költözve, mintegy fő hivatásaként a kultúra és a tudomány támogatását művelte. Életrajzi irodalmából kiderül, hogy ezzel a tevékenységével ifjúkora óta vallott eszményképéhez, Széchenyi Istvánhoz csatlakozott. A reformkor hazafiasan cselekvő ideáljához még egy szál kapcsolta: Pulszky Ferenc, a Nemzeti Múzeum főigazgatója, aki emigrációjából akkor tért haza, amikor 1866-tól Semsey a szomszédságban, a Kálvin téren telepedett le.

Semsey alapos természettudományos műveltségének köszönhetően azonban – és nem utolsósorban Pulszky és Semsey közvet-

len munkatársának, a Nemzeti Múzeum ásványtárát vezető Krenner József tanácsainak hatására – tevékenysége nem maradt meg a reformkorra jellemző keretek között, hanem határozottan modernizációs, a természettudományok rohamos fejlődésének felismerése által meghatározott jelleget öltött. Ebben kétségtelenül igazodott a múzeum igényeihez, amikor az 1870-es évek vége felé először s aztán folyamatosan ásványtár nagyszabású fejlesztésére áldozott, s különösen két irányban: az őslénytani gyűjtemény gyarapításával s a meteoritgyűjteménnyel járult hozzá a múzeum jelentős nemzetközi gyűjteménnyé fejlesztéséhez. E gyűjteményegységek tudománytörténeti jelentősége annál is nagyobb, mivel éppen ezekben az évtizedekben a tudományos viták középpontjában álló diszciplínákat és szemléletmódokat megalapozó emléksanyagról van szó. A Georges Cuvier nevéhez és kataklizma-elméletéhez köthető szemléletmóddal szemben ezekben az évtizedekben jutott uralomra az evolucionizmus – s nemcsak a természettudományokra kiterjedő érvénnyel, hanem a történetiség abszolút érvényét honosítva meg a humán tudományokban is.

Aki ma belép a Tudományos Akadémia székházának dísztermébe, ma is átélheti ezeknek a magyar tudománytörténet számára

sorsdöntő évtizedeknek problematikáját a Lotz Károly által 1886–91 között hosszú, külön bizottságok vitái során kiérlelt programok szerint megfestett falkép-díszét szemlélve. A két főfalra a hagyományosan egyeduralkodónak tekintett írott kultúra nagy korszakait megjelenítő történelmi jelenetek kerültek: Szent István a középpontban a középkori műveltség s Mátyás király körül az újkor kultúrája egészen az akadémiai gondolat felmerüléséig a felvilágosodás korában. A hagyomány szerint Lotz elegáns gesztussal mintegy hálából, grátisz festette volna meg a főhomlokzati fal ablak fölötti lunettáinak allegorikus figuracsoportjait. Ezekben némileg eltérő tudomány-rendszeren érvényesül: az irodalmi, történelmi és jogi stúdiumok mellett kettőben a kor természettudományai is megjelennek: klasszikus alakok csoportozataiban a Tudomány a Kémia és a Fizika között s a Matematika, akit az Asztronómia és a Geográfia kísért. Ezek a megszemélyesített csoportok éppoly abszurdak, mint a kor számos más hasonló, a modern élet fogalmait az antik allegóriák formáiba kényszeríteni igyekvő ábrázolása, a lényeg azonban egyáltalán a természettudományoknak a művelődéstörténet templomában való feltűnésében rejlik. Ezt a törekvést támogatta Semsey a Nemzeti Múzeumban is.

Együtt kell azonban látnunk tevékenységében a hagyomány követését és a megújulás igényét. Ha az előbbieken arra mutathatunk rá, hogyan érvényesítette egy új kultúra normáit a nyelvre–irodalomra–történelemre koncentráló reformkori hagyománnyal szemben, fontos kiemelni azt is, mennyire tudtában volt a reformkori alapítók soha nem egyes intézményekre, hanem intézményrendszerre vonatkozó elgondolásainak jelentőségével. A Magyar Tudományos Akadémia alapí-

tása egykor egy olyan rendszeres elgondolásba illeszkedett, amelynek része volt az egyetem mellett a Nemzeti Múzeum, a Nemzeti Színház. Semsey hasonló szisztematikus elgondolás szerint támogatta egyszerre több helyen is a természettudományos kultúrát: a Nemzeti Múzeum mellett a Pázmány Péter Tudományegyetem Földrajzi Intézetében s a Királyi József Műegyetem Ásvány- és Földtani Tanácskén, s nem kevésbé a Magyarhoni Földtani Társulat, illetve a Magyar Földtani Intézet támogatásával. A magyar művészet története is számon tartja Semsey kezdeményezését: 100 ezer koronás támogatása egy építészeti főműnek, Lechner Ödön Földtani Intézetének 1898–1900 közötti megvalósulását tette lehetővé.

Nem kisebb jelentőségű ugyanebben az időben az Eötvös Collegium megvalósításához nyújtott támogatása – ismét a lehető legcélszerűbb módon: három *senior*-nak szóló ösztöndíj alapításával s a könyvtár létrehozását lehetővé tevő jelentős támogatással.

Ez a tevékenysége volt az alapja akadémiai megbecsülésének: 1882-ben választotta a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti s 1890-ben igazgatósági taggá. Itt is nagyvonalú és célszerű gesztus következett: az 1889-ben tett 100 ezer forintos felajánlás, amellyel tíz tudomány alapvető feladatainak megvalósítására írt ki pályázatot. Jellemző, hogy az 1890-ben kihirdetett pályázat ötéves határidőt tűzött ki a megvalósításra – ezt utóbb kétszer is meghosszabbították, majd a jutalom-kitűzést később, 1902-ben alapítványá alakították. Még jellemzőbb, hogy a kitűzött tudományterületeknek csak némelyike hozott elismerésre méltó eredményt. Fontosabb – s Semseynek egyszerre modern s a teljes műveltség harmóniájára törekvő koncepciójára világít rá – annak a tíz tudományterületnek

a felsorolása, amelyet érdemes összehasonlítani azzal az egyidejű koncepcióval, amelyet az MTA Díszterme falaira festve őriz. Mindezek a tágabb – és igazi, mert az ország egyszerre kulturális és természeti képét összefoglaló – értelemben vett nemzeti tudományok: a magyar nyelvtan, az irodalomtörténet, Magyarország archeológiája (Pulszky Ferenc műve ezt a szándékot valósította meg), története, földrajza, közgazdasága, geológiája, mineralogija (ezt Krenner teljesítette), faunájának és flórájának tudományos tárgyalása.

Az MTA 1912-es ügyrendje hatvankét pályadíjat és alapítványt ismert. Ez önmagában is tanúskodik arról, mekkora tekintélyt és támogatást élvezett az Akadémia a kiegyezés utáni korszak, a nagy alapítások korszaka társadalmában és gazdaságában. Az 1912-es szám a csúcspont és egyúttal a vég előtti pillanat rögzítése is: az első világháború során és után az Akadémia ezeket az erőforrásokat elvesztette, s már az 1920-as évektől állami támogatásra szorult. Voltak különös szándékkal, széplelkű elgondolásból megfogalmazott, kevésbé korszerű és a tudományt nagyon kevésbé előrevivő alapítványok is. A Semseyé minden bizonnyal a megfontoltak, a leghasznosabbak közé tartozott.

Manapság különös jelentősége és aktualitása van ez önmagában is tanulságos és követésre méltó példát állító történet felidézésének. Akadémiánk függetlensége s e függetlenség anyagi-vagyoni biztosítékai ismét napirendre kerültek. Tudvalevő: az első világháború s az azt követő infláció és gazdasági válság után még egyszer Vigyázó Ferenc alapítványa segítette talpra állni az Akadémiát. Sajnos csak egy időre: a második világháború s utána az Akadémia átszervezése éppen a függetlenséget szüntette meg, eltüntetve annak anyagi alapjait is. Ma, amikor ezek a kérdések ismét előtérbe kerültek, s az Akadémia vagyonhoz is jutott, különös fontosságú az egykori adományozók, mecénások és jótévedők példájának felidézése. Nemcsak példaképként, hanem a velük szembeni kötelezettségek tudatosítására is. Az egyetlen elvárható ellenszolgáltatás morális gesztusuknak megörökítése, a hála és emlékeztetük megőrzése. Semsey Andort nehéz feledni, mert emlékét számos, ma is létező és működő intézmény és töretlen szakmai-testületi hagyomány őrzi.

Kulcsszavak: *Magyar Tudományos Akadémia, műszaki és természettudományok, humán tudományok, Semsey Andor*

